

Til: Det Samfundsvidenskabelige Fakultetsråd ved Aalborg Uni-
versitet

Fra: Anders Lundkvist

Kommentarer til indstillingen vedr. afhandlingen 'Hoveder og høveder - en socialistisk og demokratisk kritik af det private samfund'.

(Indstillingen er udarbejdet af et bedømmelsesudvalg bestående af lektor, dr.phil. Lennart Nørreklit (formand), professor Henning Jørgensen og professor Otto Steiger. Udvalget har indstillet at afhandlingen ikke antages til forsvar for doktorgraden dr.phil.)

Bedømmelsesudvalgets kritik fokuserer på ejendomsbegrebet, både hvor dette er den udtrykkelige genstand, nemlig Bog 1, og i de øvrige bøger.

Dette er for så vidt velvalgt, eftersom afhandlingens grundlag er begrebet om privatejendom. Er dette uholdbart, må det få alvorlige konsekvenser for hele afhandlingen.

Men omvendt må også gælde, at hvis udvalgets kritik af afhandlingens ejendomsbegreb er uholdbar, bortfalder det meste af grundlaget for udvalgets kritik af afhandlingen. Udvalgets medlemmer vil formentlig være de første til at erkende dette.

Som det vil fremgå nedenfor, finder jeg at udvalgets kritik på dette afgørende punkt er forfejlet, dels fordi udvalget ikke har forstået afhandlingens ejendomsbegreb, dels fordi dets kritik støtter sig til en meget speciel og meget kritisabel alternativ ejendomsteori.

Som det vil fremgå, har jeg herudover en række andre indvendinger. I slutningen af disse kommentarer sammenfatter jeg indvendingerne mod indstillingen i 4 punkter:

- 1) **Fundamentale misforståelser,**
- 2) **Idiosynkratisk kritik,**
- 3) **Sjusk,**
- 4) **Tvivlsom videnskabelig etik.**

Punkt 2) vedrører faglig uenighed. Punkt 1) og 3) vedrører dokumenterbare misforståelser og fejl. Punkt 4) er nok det alvorligste; det er i en kategori for sig selv.

Det er naturligvis vanskeligt for Fakultetsrådets medlemmer at tage stilling til sagen, eftersom de ikke kender selve afhandlingen. For at lette arbejdet vedlægger jeg afhandlingens indholdsfortegnelse (Bilag 1) samt det centrale Kapitel 2 om privatejendommens begreb (Bilag 2). Det sidste forekommer også rimeligt i betragtning af at udvalget over én side fremlægger dets ejendomsbegreb/-teori. Desuden vedlægges i Bilag 3 to afsnit, der er relevante for afhandlingens forhold til Steiger/Heinsohn's bog (dermed udvalgets teori om ejendom, rente og penge).

Kommentarerne nedenfor følger indstillingens inddeling.

Bog 1: Privatejendom

A) Misforståelser af afhandlingens teori.

1) Misforståelse vedr. fællesejendom og privatejendom.

Indledningsvis siges det:

"Diskurserne heri //i Bog 1 om privatejendom// er overraskende traditionelle for et arbejde med et kritisk sigte. Arbejdet er traditionelt i den forstand, at det ikke siger andet end, at de store klassiske og neoklassiske skoler - også i deres moderne udformning af teorien om ejendomsret - har vildført den økonomiske videnskab med deres uheldige dikotomi mellem fælles ejendom og privat ejendom". (side 3)

Denne sætning er unægtelig overraskende, i betragtning af flg. to forhold:

a) Afhandlingen kritiserer specielt den neoklassiske skole ('Ejendomsretsskolen') for **ikke** at bygge på dikotomien mellem fælles og privat ejendom. Denne skole søger at begrunde at privatejendommen er omkostningsbesparende, men gør sig sin opgave for let, fordi den overfor privatejendom stiller fravær af ejendomsregler, altså helt fri adgang til goderne. Enhver kan se at det vil lede til kaos. I forbindelse med The Tragedy of the Commons skriver jeg: "Valget mellem privatejendom og totalt kaos - ingen regler - er simpelt, men det Ejendomsretsskolen burde gøre var at sætte omkostninger og gevinster ved privatejendom og fællesejendom overfor hinanden" (pp. 44f).

b) I den grundlæggende begrebsbestemmelse i Kapitel 2 (jvf. afsnit 2.4. 'Privatejendom og fællesejendom') og utallige steder senere **er dikotomien mellem fælles ejendom og privat ejendom fundamental** (se fx pkt. iii nedenfor), **altså absolut ikke 'uheldig' eller udtryk for vildførelse.**

Bedømmelsesudvalget bør derfor vende den citerede sætning på hovedet: "Afhandlingen siger, at den neoklassiske skole (Ejendomsretsskolen) har vildført den økonomiske videnskab ved at ignorere den vigtige dikotomi mellem fælles ejendom og privat ejendom". Dette er en fatal fortolkningsfejl, der må betyde at store dele af afhandlingen (bl.a. hele Bog 5) for udvalget må fremstå som uforståelig og forvrøvlet.

Om dikotomien er fornuftig eller ej er en anden sag; det er et fagligt spørgsmål, som jeg ikke skal komme ind på. Min kritik af indstillingen vedrører alene dets mistolkning.

2) Misforståelse vedr. brugsret og beslutningsret.

Udvalget introducerer dernæst sondringen mellem besiddelse og ejendom, som det ud fra et historisk argument tilsyneladende finder er mere fundamental end skellet mellem privat og fælles

ejendomsret.

Det hævdes, at afhandlingen ikke skelner mellem besiddelse og ejendom:

*"Denne manglende distinktion mellem besiddelse og ejendom har den fatale konsekvens, at AL's interesse i ejendom - såvel privat som fælles ejendom - er begrænset til **brugsretten** på samme måde, som gør sig gældende for de klassiske og neoklassiske økonomer (pp. 18 og 22). Brugsretten er imidlertid ikke en ejendomskategori, men derimod en kategori der tilhører besiddelse." (side 3, fremhævelsen af 'brugsretten' er udvalgets)*

Straks ved begyndelsen af begrebsbestemmelsen af privatejendommen - i afsnittet 'Ejendom er et socialt fænomen' - pointeres denne distinktion imidlertid: "**Vi må skelne mellem de facto besiddelse, og så ejendom hvor denne besiddelse er anerkendt af de andre**" (p. 19), men da min interesse er det sociale, går jeg straks over til en diskussion af ejendomsretten (også Crusoe 'besidder', men det er uinteressant for afhandlingen).

Udvalget skriver (side 3 midt) at jeg 'tilsyneladende ikke véd noget' om forskellen mellem ejendom og besiddelse, skønt dette er en 'grundlæggende viden, som enhver jurist er i besiddelse af'. Dette er altså forkert. I denne forbindelse henviser udvalget til pp. 519ff som belæg for at jeg **ikke** diskuterer besiddelse versus ejendom, skønt det er lige præcis hvad jeg gør på disse sider (se Bilag 3).

Udvalget har altså uret. Denne 'simple formel' (indstillingen, nederst side 3) om besiddelse versus ejendom har jeg faktisk 'reflekteret over'.

Udvalget falder kun over udtrykket 'besiddelse' i en perifer sammenhæng. Jeg skriver "at med de angivne betydninger af ordene, er privatejendom strengt taget ikke 'ejendom', kun 'privat'. Det mindre forpligtende 'besiddelse' ville derfor egentlig være at foretrække for 'ejendom'" (p. 23). Som det derefter fremhæves, er dette **kun** sproglige spørgsmål, der udspringer af at 'ejendom' etymologisk er forbundet med 'suveræn dispositionsret', men det har privatejeren ikke (han må ikke kaste sin stol ind gennem naboens vindue). Af sammenhængen - jvf. afsnittets titel: 'Privatejendom implicerer eksklusivitet snarere end suverænitet' - fremgår klart, at det er alt der menes. Se Bilag 2, afsnit 2.7, for en lidt nærmere forklaring.

Det afgørende er imidlertid, at udvalget igen ubegribeligt og fundamentalt fejllæser afhandlingen, når det tror at denne **focuserer på brugsretten**, jvf. igen citatet ovenfor fra indstillingen: Min interesse i ejendom er angiveligt "begrænset til **brugsretten**".

For det første pointeres det i afsnit 2.6, at privatejen-

domsret omfatter såvel brugsret som *afståelsesret* (især salg): "En privatejer kan vælge mellem selv at bruge godet eller afhænde det (sælge det)" (p. 21).

For det andet understreges det utallige steder, at hverken privat eller fælles ejendom er karakteriseret ved brugsretten, men ved *beslutningsretten*:

i) p. 22 (i forbindelse med udleje): "Det afgørende er ikke den delegerede brugsret, men den **ultimative beslutningsret**, .." (fremhævelse i afhandlingen),

ii) p. 23 har et underafsnit titlen '**Ejendomsformen bestemmes af beslutningsretten, ikke af brugsretten**',

iii) og p. 28 opsummeres: "Det positive resultat af kapitlets formelle analyse er at den private ejendomsret er et socialt begreb, der **fundamentalt refererer til en beslutningsprocedure**, hvor ejeren udelukker andre fra at deltage. **Modsatningen er fællesejendom, hvor ingen er udelukket fra beslutningsprocessen**. De negative resultater er mange. For det første er det **underordnet hvem der har den faktiske brugsret**, .." (ikke fremhævet i afhandlingen).

Det understreges at det ikke er almen brugsret til fx en park, men almen beslutningsret over parkens anvendelse (fx kun for mødre med børn), der konstituerer fællesejendom; og det pointeres at de facto brugsret over fx en cykel, som jeg har lånt, ikke konstituerer privat ejendomsret (det er jo ham, jeg låner cyklen af, som har ejendomsretten til den).

Alt i alt: Kan det siges tydeligere i afhandlingen, at brugsretten ikke er central for hverken privat eller fælles ejendom? (Noget andet er at jeg ikke kan følge udvalget i at gøre brugsretten helt irrelevant for ejendomsbegrebet).

Det er muligt at udvalget ved 'brugsret' forstår noget andet, end afhandlingen og dagligsproget gør, men det er i givet tilfælde en sag, der ikke kan vedrøre mig. Afhandlingens ejendomsbegreb er i modstrid med udvalgets, og i udvalgets begreb er brugsretten en perifer bestemmelse; fra disse to præmisser synes udvalget at have fejlsluttet, at brugsretten så må være central for afhandlingens ejendomsbegreb. Men faktisk er udvalget og jeg altså enige om a) at skelne mellem besiddelse og ejendom, og b) at brugsretten ikke er central for ejendom.

Den procedurale tilgang, altså vægten på beslutningsretten, er alfa og omega i afhandlingen, fordi det er den procedurale forståelse af såvel privatejendom som demokrati, der muliggør en sammenligning mellem 'hoved'-princippet og 'hoved'-princippet: "En umiddelbar sammenligning er mulig, fordi både privatejendommen og demokratiet begribes proceduralt, som bestemte beslutningsprocesser; privatejendom vedrører ikke hvad der besluttet (den konkrete brug af godet), men hvordan der besluttet, og tilsvarende kendetegnes demokratiet ikke af beslutningernes indhold, men af procedurens særlige karakter" (p. 657).

Da udvalget oplagt ikke har forstået dette, er det ikke mærkeligt, at det føler en 'vis rådvildhed' (side 1) og ikke mener at trådene til slut samles tilfredsstillende (side 10).

I stedet for det citerede burde udvalget snarere have skrevet: "AL's interesse i ejendom - såvel privat som fælles ejendom - er begrænset til *beslutningsretten*. Brugsretten er nemlig ikke en ejendomskategori, men derimod en kategori der tilhører besiddelsen".

Bemærk at min kritik ovenfor er uafhængig af, om mine begrebsbestemmelser er holdbare eller ej:

Kritikken vedrører alene, at udvalget ikke har forstået afhandlingens fundamenter, ja endog forveksler afhandlingens begreber (beslutningsret) og bestemmelser (dikotomien mellem privat og fælles ejendom) med de begreber og bestemmelser, som afhandlingen udtrykkeligt argumenterer imod (brugsret hhv. fravær af den nævnte dikotomi).

B. Udvalgets positive teori om ejendom.

Udvalget bruger dernæst en side til at fremlægge dets teori om ejendom (siderne 3-4).

Dette er fortjenstfuldt, fordi det dermed bliver klart ud fra hvilket grundlag, udvalget kritiserer afhandlingens fundamentalbegreb. Imidlertid finder jeg at denne teori er dunkel og dybt problematisk.

Indledningsvis sættes faktisk herredømme (besiddelse) overfor retligt herredømme (ejendom). Skønt udvalget ikke er klar over det, stemmer dette som nævnt overens med afhandlingen (men det kan diskuteres om retligt herredømme kræver en egentlig lov eller om sædvaneret er tilstrækkeligt). Det kan dog undre, hvorfor retligt herredømme iflg. udvalget kun omfatter retten til afhændelse, belåning og tvangsinddrivelse; specielt for privatejendom gælder, at den også indbefatter retten til at udelukke andre fra at bestemme over godet, således at ejeren - hvis han/hun vil - selv kan nyde godet.

Dernæst hedder det:

*"Ejendom er således en juridisk bestemmelse over et sagforhold, ikke sagforholdet selv. Som sådan er den hverken positiv eller negativ, men derimod neutral i den betydning, at der i forbindelse med ejendom **i det mindste** står to parter overfor hinanden som långiver og låntager, sådan som det sker i de to betydende kontrakttyper: købs- og kreditkontrakter." (side 4, min fremhævelse)*

Kommentar:

Naturligvis er ejendomsreglerne neutrale, i den forstand at de gælder for alle.

Dernæst hævdes det, at det for **ethvert** ejendomsforhold gælder, at det er et forhold mellem långiver og låntager. Lad

os undersøge denne bemærkelsesværdige tese.

Lån (kredit) - og iøvrigt også køb - forudsætter at to af hinanden juridisk uafhængige parter står overfor hinanden. Dette er tilfældet for privatejere. Fællesejere, derimod, er ikke uafhængige af hinanden og kan derfor ikke købe eller låne af hinanden: Hvis min kone og jeg har fælles eje, kan jeg ikke sælge vores sofa til hende, bl.a. fordi min kone også har beslutningsret over sofaen; ej heller kan jeg låne 1000 af vore kroner fra hende, bl.a. fordi jeg dermed også låner fra mig selv. **Det er derfor ikke ejendom, men den mere specifikke privatejendom, udvalget her omtaler.** Det véd udvalget imidlertid ikke: Det tror, at det diskuterer enhver type ejendom.

Videre gælder, at indenfor et regime baseret på privatejendom, er kreditforholdet et meget konkret og specifikt forhold, fx kan privatejere også give gaver til hinanden, de kan aftale et simpelt bytte (uden penge) og de kan købe af hinanden. Det er **en ubegribelig påstand, at ethvert ejendomsforhold - selv indenfor et system af privatejendom - kræver en 'långiver og låntager'**; dette er i strid med al empiri, al jura og al (anden) teori. Det er også ubegribeligt at en købskontrakt forstås som en underkategori under forholdet mellem långiver og låntager, altså kredit. Udvalgets teori er i bedste fald særdeles idiosynkratisk, i værste fald simpelt vrøvl.

"I købskontrakten står ejeren af en sag overfor ejeren af en sum penge. Ejeren af sagen er långiver af pengesummen og låntager af sagen, mens pengeejeren omvendt er långiver af sagen og låntager af pengesummen".

Kommentar: Her må jeg spørge Fakultetsrådets medlemmer direkte, om de forstår dette og/eller finder dette udsagn fornuftigt?

Kunden køber en ost af en købmand. Sådan som vi bruger ordene, og sådan som al økonomisk og juridisk teori (bortset fra Steiger/Heinsohn og nogle få andre) bruger ordene, betyder dette at kunden afgiver ejendomsretten til pengene, købmanden til osten, og at dette sker i én og samme juridiske akt (købskontrakten). Hverken før eller efter skylder nogen af parterne hinanden noget, så der foreligger ingen lån.

Dernæst ('Også i kreditkontrakten osv.') omtales den egentlige kreditkontrakt og dermed giver det naturligvis mening at tale om långiver, låntager og vilkårene for kontrakten.

Det er rigtigt at dette emne ikke dukker op 'i AL's diskussion af privat ejendom', forstået som i den almene diskussion i Bog 1. Det diskuteres i stedet indgående på det adækvate konkrete niveau, nemlig i Kapitel 33 om 'Rente og lånekapital'.

'Hos AL findes der altid kun de rige, besidderne af privat ejendom, og de fattige, som er udelukket fra privat eje gennem

ejendomsretten'.

Kommentar: Dette er ikke korrekt; i Bog 1 og det meste af Bog 2 differentieres privatejerne ikke i rige og fattige; det sker først i Bog 3, specielt det nævnte kapitel 33.

Lad mig konkludere:

1) Den ejendomsteori, ud fra hvilken afhandlingen kritiseres, må selv kritiseres. På det centrale punkt er den oplagt urimelig: At forholdet mellem långiver og låntager skulle karakterisere det helt almene ejendomsbegreb. Jeg véd ikke om udvalget ved 'långiver' og 'låntager' forstår noget andet end det gængse: I givet tilfælde havde det været udvalgets opgave at forklare dette.

2) Afhandlingen er kritisk overfor megen etableret teori, men den er traditionel og 'main stream' i to henseender: Den bruger ord som fx 'køb' i den normale betydning, herunder den betydning ordet har i klassiske, marxistiske, østrigske og neoklassiske fremstillinger; og den accepterer (og begrundes) den traditionelle kategorirækkefølge: Først den politisk-institutionelle ramme (her: privatejendommen), dernæst udveksling generelt og simpelt bytte (uden penge), dernæst pengeformidlet udveksling (køb og salg) og endelig kapital, profit og rente.

Udvalget vender op og ned på disse sammenhænge. Jeg skal være den sidste til at kritisere en ikonoklastisk *indstilling*, men mod-teorien - således som den faktisk udformes - forekommer mig som sagt ubegrundet. Udvalget nævner at jeg kender Steiger/Heinsohn's bog ('Eigentum, Zins und Geld', Rowohlt 1996), men de forholder sig ikke til den kritik jeg her anfører.

3) Uanset om udvalgets meget specielle teori anses for rimelig eller ej, forekommer det urimeligt at forkaste afhandlingen, fordi den ikke kan følge udvalgets teori. Stort set alt hvad der er skrevet indenfor emnet - med Steiger/Heinsohn og et par andre som undtagelser - måtte da afvises.

Det ville have været mere rimeligt, hvis udvalgets medlemmer havde formået at hæve sig over sine præmisser, accepteret afhandlingens anderledes præmisser og derefter gennem en immanent kritik havde søgt at afgøre, om afhandlingen på dette grundlag er konsistent og formår at indløse sine intentioner; og det ville have været mere frugtbart, hvis udvalget havde brugt sin teori som anledning til en dialog med afhandlingen. Udvalgets kritik er et skoleeksempel på den ydre kritik, som kritiseres i afhandlingens Indledning: Den kritik der består i at opmåle afstanden til den 'rigtige' teori.

Bog 2: Markedsøkonomi

Udvalgets kritik af denne Bog følger nævnte opmålings-metode.

1) Hverken afhandlingens egen teori eller de teorier, der inddrages (marxistiske, neoklassiske og østrigske), inddrager kredit og rente på dette abstraktionsniveau, og da det jo iflg. udvalgets ejendomsbegreb er forkert, bliver hele afhandlingens diskussion uinteressant.

Jeg vil bede Fakultetsrådet notere sig dette: En afhandling, der fx havde bygget på den neoklassiske teori om generel ligevægt, ville udvalget have afvist som uinteressant, eftersom ingen neoklassikere - som jeg kender - bygger på udvalgets ejendomsbegreb.

2) Pengeteori: Mit forsøg på at opstille en pengeteori betegnes som 'skuffende': "*På samme måde, som de teoretikere, han kritiserer, afleder han udtrykkeligt ikke penge fra privatejendommen, men sætter dem derimod exogent som samfundsmæssig eller statslig institution*". Jeg skulle have set på seddelbankens regnskab og den kreditkontrakt, der er indeholdt heri.

Karakteristikken af afhandlingens pengeteori er vildledende, eftersom jeg a) indirekte (nemlig via det simple bytte) udleder penge fra privatejendom, b) udleder pengenes *nødvendighed* endogent af det simple byttes problem (således at penge ses som et middel til koordination), samtidig med at jeg c) betvivler at privatejerne selv (endogent) kan *virkeliggøre* disse nødvendige penge (det er i den forstand penge fundamentalt er exogene). Pointen er imidlertid den sædvanlige: Al anden pengeteori end Steiger/Heinsohn's og nogle få andres kan på forhånd forkastes.

Iøvrigt forholder jeg mig til Steiger/Heinsohn's pengeteori (pp. 519-521). Kernen i deres teori er at agenterne selv kan generere penge; penge er endogene og de udspringer direkte - altså ikke via problemet i det simple bytte - af privatejendom. Dette kritiseres det nævnte sted, og idéen om endogene penge diskuteres generelt adskillige steder (pp. 224ff og pp. 514ff). Afhandlingens afsnit 33.7. og 33.8. er vedlagt som Bilag 3.

Bog 3: Kapitalisme

"Temaet her //i Bog 3// er kapitalteorien i almindelighed, dvs. ud over teorien om kapital i snæver betydning desuden teorien om rente og profit" (side 6).

Dette er unøjagtigt: Udover 'kapitalteorien i almindelighed' (om virksomhedskapital og profit) inkluderer Bog 3 en Sektion J, der udtrykkeligt hedder 'Kapitalens særlige former'; teorien om rente udvikles i denne sektion, altså ikke under 'kapitalteorien i almindelighed'. Udvalget er således ikke opmærksom på Sektion J's metodiske særstatus, udenfor den egentlige fremstilling; som vi skal se nedenfor - i indstillingens afsnit om videnskabsteori - leder dette til en misforståelse mht. empiriens rolle som argument.

Dernæst tilbage til hovedtemaet (iflg. udvalget), nemlig de

beklagelige konsekvenser af afhandlingens forkerte ejendomsbegreb: Kritikken af Marx's kapitalteori er 'mindre vellykket', bl.a. med reference til renteteorien (en halv side senere betegnes denne kritik dog som 'rammende').

Forudsigeligt fokuserer udvalget på det - hos Marx og i afhandlingen - underordnede eller særlige aspekt af kapitalteorien, som vedrører renten (i afhandlingen er profitten det fundamentale og almene træk ved kapitalen). Det hedder hos udvalget: *"En låntager er heller ikke nødvendigvis fattig"*, underforstået: at afhandlingen skulle udtale det. Afhandlingen understreger imidlertid at også rige låner (p. 512 og 529ff), men argumenterer at i det almene tilfælde er den rige udlåner, fordi han/hun har midlerne hertil, mens den fattige er låner, fordi han/hun har behovet for at låne. Udvalget fortsætter: *En låntager "accepteres kun som låntager af långiver, hvis han er kreditværdig, altså råder over ejendom, som han kan stille som sikkerhed"*. Igen forfejlet, hvis det er ment som kritik (og hvorfor skulle udvalget ellers skrive det?): Afhandlingen er enig i denne betragtning, faktisk diskuteres over flere sider (pp. 506ff) 'tilbagebetalingsproblemet', nemlig det paradoks at for at ville låne skal man være relativt fattig (have mange uopfyldte behov), men for at kunne låne må man kunne stille sikkerhed og for så vidt være relativt rig. Hvorfor nævner udvalget ikke dette? Hvorfor undgår udvalget diskussion, når afhandlingen rammer ind i kerneproblemstillinger i udvalgets teori?

Dette afsnit i indstillingen afsluttes med at udvalget endnu engang hævder sin specifikke teori: At penge dannes i kreditten, hvilket som tidligere nævnt har den uholdbare konsekvens at almindeligt køb (der indbegriber penge) må opfattes som et kreditforhold.

Jeg skriver flere steder, at jeg betragter udviklingen af kapital og profit (profitmaximering) ud fra den almene markedsøkonomi som økonomiteoriens afgørende opgave; hvordan forvandles konkret stræben efter nytte til abstrakt stræben efter profit? Marx forsøgte en forklaring (uden held, argumenterer jeg), mens øvrig økonomiteori ikke ser et problem her, idet den blot forudsætter profitmaximering. Er mit forsøg lykkedes? Udvalget afskriver disse knap 40 sider af afhandlingen (pp. 437-475) med 4 ½ linie midt på side 6. Begrundelse? 'Mangelfuld ejendomsteoretisk fundering'.

Bog 4 og 5: Demokrati og Demokratisk socialisme

Den første side genoptager kritikken af afhandlingens ejendomsbegreb:

"AL ser ikke, at det, som gælder for privateje, også må have betydning for fælleseje: fri salgbarhed, belånbarhed og eksekution. Intet forhindrer, at menneskene slutter sig sammen som ejere i kooperativer eller andelsselskaber. .. Men de må i så

tilfælde følge ejendomslovene, hvilket inkluderer risikoen for tab af ejendommen." (side 6f)

Kommentar: Ifølge denne opfattelse er fælleseje nødvendigvis indlejret i et system med privatejendom, således at fællesejere (kooperativer) kan sælge og belåne deres ejendom.

Jeg har i afhandlingen fundet det mere frugtbart for begrebsafklaringen at modstille privatejendom med den rene fællesejendom (jvf. Kapitel 2.4), altså ikke med et hybridsystem, hvor der både er privateje og fælleseje (kooperationer). Analytisk kan dette gøres ved enten at abstrahere fra en sådan kooperations relation til de øvrige agenter i et privatøkonomisk system, og i stedet fokusere på de interne relationer og her kan det ene medlem naturligvis ikke fx sælge til det andet, eftersom intet medlem er suverænt ejer, eller ved at vi forestiller os et rent system af fællesejendom, uden private relationer til omverdenen ('en isoleret Sydhavnsø').

Udvalgets begrebsbestemmelse fratager, modsætningsvist, fællesejet dets særtræk i forhold til privateje, således at muligheden for salg og belåning kan blive egenskaber ved al ejendom. Men det er forkert, eftersom fællesejere som tidligere nævnt ikke kan sælge til hinanden.

Udvalget fortsætter:

"Det, som derimod foresvæver AL som model for en demokratisk socialisme, er intet andet end fælles besiddelse, altså fælles udnyttelse af goder og ressourcer."

Kommentar: Her dukker udvalgets fatale misforståelse af afhandlingens grundbegreber atter op. De facto besiddelse, altså faktisk herredømme, indbegriber ikke sociale bestemmelser (Crusoe kan besiddede), og er derfor uinteressant i afhandlingen. Igen: Jeg begriber fællesejendom som en specifik social beslutningsproces om hvordan 'goder og ressourcer' skal udnyttes; det er muligt at fællesskabet beslutter at deres park ikke skal udnyttes fælles, men forbeholdes mødre med børn. Fællesejendom vedrører ikke fælles udnyttelse (brug), men fælles beslutning. Jeg undskylder gentagelsen, men det må være vigtigt at fremhæve at udvalgets fejllæsning af afhandlingen er systematisk.

Udvalget fremfører dernæst at jeg hævder kategorierne penge, kredit og rente 'på en ikke-økonomisk måde'. Kommenter: I afhandlingen bestemmes de økonomiske kategorier naturligvis økonomisk; penge udledes af det simple bytte (i sig selv traditionelt), rente af forholdet mellem rige og fattige (er det ikke økonomisk?). Men det er rigtigt at teorierne også inkluderer politiske elementer.

Jeg springer nu frem til udvalgets diskussion af demokrati-teorien (side 8).

Udvalget finder det 'utilfredsstillende' at der ikke er nogen overgang mellem analyserne af økonomi og demokrati.

Svar: Der er i afhandlingen ingen bro mellem marked/kapital og demokrati, eftersom der ikke er nogen reel sammenhæng; der er i stedet en kløft. Det må stå for udvalgets egen regning at det 'rene' demokrati skulle være 'det kapitalistiske samfunds politiske sfære'. Udvalget synes ikke at være klar over, at afhandlingen snarere argumenterer for det modsatte, nemlig at der er en fundamental modsætning mellem kapitalisme og demokrati (se fx Kapitel 43.2.: 'Kapitalisme og demokrati'). Afhandlingens opfattelse kan kritiseres (og udvalgets forsvares), men det kan næppe kritiseres at afhandlingens opbygning harmonerer med dens tese, og det kan næppe forsvares at udvalget atter misforstår afhandlingen.

Demokrati-teorien indeholder en formal-logisk analyse, hvis konklusion er at demokrati er en specifik politisk beslutningsproces (procedure), hvis særtræk er lige indflydelse (én stemme pr person). Dette hverken kritiseres eller accepteres af udvalget, selvom denne konklusion er den udtrykkelige kerne i Bog 4. Derimod kritiseres, at de reale forudsætninger for demokrati kun behandles perifert, nemlig pp. 638f. Her understreger jeg selv denne begrænsning, ligesom jeg på første side i afhandlingen (p.1) fremhæver mit focus på det principielle og rent teoretiske. Ingen kan skrive om alt, så en afgrænsning forekommer mig både nødvendig og tilladelig (når den som her gøres explicit).

Iøvrigt går det nu over stok og sten:

"Med hensyn til de teorihistoriske dele går det ofte over stok og sten, og det er meget vanskeligt at afgøre, om den ene forfatter var mere demokratisk end den anden, som AL kaster sig ud i" (side 8, ordret citat).

Et andet, mere alvorligt eksempel:

"Meget virker naivt, herunder også tilslutningen til Eastons politikdefinition (p.641), hvor der hos Easton netop gøres en aspektbetragtning gældende inden for en systemteoretiske ramme." (side 8)

Temaet er nu ikke demokratiets princip (dets særlige beslutningsproces), men dets domæne. Slår man op på side 641 kan man læse: "Vor opgave er at bestemme demokratiets genstandsfelt eller domæne.... Hvordan skal vi gribe dette spørgsmål an? **Den umiddelbare metode** er at erklære at vi er interesseret i demokratiet som et politisk system, derefter bestemme hvad politik er, og på dette grundlag konkludere om demokratiets domæne. Politik bestemmes fx - med Easton (1953: 129) - som den 'autoritative fordeling af værdier', hvilket udelukker bridgeklubben fra vort genstandsfelt. **Der er flere problemer med denne tilgang.** Der er stor uenighed om politikbegrebet blandt politologer osv. osv." (de to fremhævelser findes ikke i afhandlingen).

Herefter følger en kort diskussion, der munder ud i en kritik af den nævnte 'umiddelbare metode', dermed også af Easton-definitionens relevans for afhandlingen": "I stedet for

at slutte fra politik til demokrati (dets domæne), slutter jeg fra demokrati (dets principper som fremstillet i forrige kapitel) til politik; derved bestemmes hvad **demokratisk** politik er og dermed også hvad der falder ind under demokratiets domæne". I alt dette har udvalget desværre kun bemærket den sætning, hvor Easton nævnes. **Udvalget tror derfor fejlagtigt, at jeg bestemmer politik i overensstemmelse med Easton.**

Et tredje eksempel:

"Forholdet mellem økonomi og politik er ikke reflekteret i afhandlingen" (side 8). Kommentar: Afhandlingen handler stort set ikke om andet end dette forhold; det kan diskuteres om denne 'reflektion' er fornuftig, men det er oplagt vildledende at hævde, at den ikke er der. "AL mangler et sfære-begreb for det politiske". Kommentar: Som netop anført afstår afhandlingen fra en sådan tilgang, hvor politik bestemmes abstrakt og universalhistorisk. Hvis dette er en mangel, burde udvalget begrunde det gennem en kritik af min begrundelse.

Et fjerde eksempel:

"Heller ikke begreberne interesse og magt er behandlet adækvat i analysen - bl.a. med det resultat, at udbytning gøres lig undertrykkelse (jvf. s. 351)." (side 8)

Lad os igen slå op i afhandlingen, men begynde side 350: "Således som vi bruger ordene betegner 'udbytning' et normativt fænomen, nemlig en uretfærdig overførsel af indkomst fra én person til en anden eller fra én samfundsgruppe til en anden; (s. 350) ... Denne norm //dvs. arbejdsværdilæren som værditeori// tilsiger altså at arbejderne har ret til produktet, eller mere præcist: ret til at bestemme over produktet, altså afgøre om han vil forbruge det, forære det bort, investere det etc. Denne præcisering er vigtig. Den indebærer at udbytning ikke blot er et spørgsmål om at sammenligne den enkeltes arbejdsindsats og forbrug: Udbytning er også *undertrykkelse*, idet arbejderne berøves en ret, der tilkommer ham (s. 351)" (fremhævelserne er i afhandlingen).

Når udvalget skriver 'gøres lig' overser det altså dels grundbestemmelsen s. 350, dels ordet 'også' på side 351. Kursorisk læsning kan være farlig.

Alt i alt bærer de to sider om Bog 4 og 5 ikke præg af en systematisk læsning. En sådan læsning ville have gjort det muligt at se en given sætning i afhandlingen i sammenhæng med de forrige og de efterfølgende sætninger; det ville have fremmet forståelsen.

De fleste af de fremdragne punkter er iøvrigt temmelig perifere i forhold til disse bøgernes anliggende: Demokratiets formelle begreb, dets domæne og dets værdi (Bog 4), samt det principielle forhold mellem privatøkonomiens og demokratiets beslutningsproces (Bog 5).

Men de er centrale for en vurdering af udvalgets arbejdsme-

tode.

Om afhandlingens videnskabssteoretiske/metodologiske grundlag

Desværre fortsætter udvalgets hurtige (fejl)læsninger i dette afsnit.

Jeg "praktiserer en mindre skøn blanding af udledning af 'eksistensbetingelser' ('pædagogisk logik' (p. 9)) ...". (side 8)

Kommentar: Kategorirækkefølgen i neoklassisk økonomiteori er pædagogisk begrundet: for at forstå det komplicerede, må man først have forstået det enkle. Iflg. marxistisk metode udtrykker kategorirækkefølgen (især vare - penge - kapital) en 'reallogik', hvor modsætninger i varen nødvendiggør penge etc.: "Hvis metoden /den marxistiske/ kan forsvares indebærer den, at fremstillingens gang fra det abstrakte til det konkrete afspejler en 'reallogik', **snarere end blot en 'pædagogisk logik'**" (p. 9, ikke fremhævet i afhandlingen). Efter en kort diskussion af de forskellige 'billeder' af kapitalismen, som de to metoder indebærer, konkluderes: "På dette punkt følger jeg Marx, rensat for de mystiske sider af modsætningsbegrebet".

Det er altså **ikke mig, men neoklassikerne, der praktiserer 'pædagogisk logik'**. Gennem denne fejllæsning, misforstår udvalget et centralt element i afhandlingens metode, fx må fremstillingen af overgangen til kapital blive uforståelig.

Iøvrigt vedrører hverken den ene eller anden logik 'udledning af eksistensbetingelser'. Udledning af eksistensbetingelserne for fx varen (især at godet er privatejendom) er noget andet end den 'logik', der leder (fx) fra varen til pengene. I marxistisk terminologi er det første 'forskning', det sidste 'fremstilling', og kun den sidste udledning er en overgang fra det abstrakte til det konkrete.

Det spørges, hvordan "AL mener det muligt at anvende økonomisk modeltænkning på politiske problemstillinger, når han hverken vil acceptere et kapitallogisk standpunkt og hårdt kritiserer liberale teoretikere, der gør noget tilsvarende?" (side 8).

Svaret er det simple, at jeg ikke kritiserer de liberale for politisk modeltænkning, men for de *specifikke* modeller de anvender (i fx Downs' demokratiteori). Model-tænkning indgår i min demokrati-analyse, men herudover anvendes mere traditionel politisk-teoretisk argumentation, specielt i kapitel 41 og 42 om hhv. demokratiets domæne og demokratiets værdi. Som jeg skriver i Indledningen (p. 10) er "metoden /i demokratiteorien/ helt forskellig /fra metoden i de økonomiske afsnit/, fordi demokrati er helt forskellig fra kapitalisme". Også dette har udvalget oversat: "AL behandler såvel økonomisk teori som politisk teori, og på trods af genstandsforskellighed mener han alligevel at kunne behandle begge teorikomplekser på samme måde, med samme fremgangsmåde i

forsøget på at udlede 'eksistensbetingelser' for marked og demokrati." (side 1)

Teori-empiri spørgsmålet omtales side 9 (øverst) i indstillingen.

Hvis jeg forstår det ret, anholdes det at jeg i Kapitel 32.3 om det moderne lønarbejde benytter historisk-empirisk materiale som argumenter, - til trods for at jeg flere steder fremhæver at den egentlige fremstilling ('formanalysen') kun kan anvende empirien som illustration, ikke som bevis.

Udvalget giver for så vidt selv svaret, når det skriver at "det nye forhold mellem lønarbejde og kapital virker uden for den kategoriale fremstilling". Kapitel 32.3 **er** udenfor den kategoriale fremstilling. Kapitel 32, 33 og 34 vedrører 'Kapitalens særlige former' (titlen på Sektion J). Dem har jeg ikke kunnet udlede logisk. Som jeg skriver i Indledningen, p. 1 (midt) og især p. 9: "I denne strikte forstand slutter fremstillingen af den private økonomi med kapitel 31."

Udvalget forstår imidlertid ikke konsekvensen heraf, nemlig at metoden så må skifte til at være langt mere empirisk baseret. Dette forklares ellers såvel i Indledningen som i Kapitel 29 (pp. 438 og 441).

Resten af dette afsnit kan jeg ikke forholde mig til, fordi det er abstrakt kritik, uden specifikke henvisninger til bestemte elementer i afhandlingen.

Afhandlingens diskussion af udvalgets teori:

Som vi har set er udvalgets kritik af afhandlingen helt overvejende baseret på at afhandlingens teori er i strid med udvalgets teori om ejendom, penge og rente.

Desværre har afhandlingens diskussioner af præmisserne for udvalgets kritik ikke udvalgets interesse. Jeg helliger ellers mere end 3 side (incl. noter) til en diskussion af udvalgets teori, idet jeg netop pointerer denne teoris **relevans** for afhandlingen: "Da de /Heinsohn og Steiger/ ligesom denne afhandling bygger på ejendomsbegrebet er deres teori /om penge og rente/ særdeles relevant i vor sammenhæng" (p. 519).

Udvalget ignorerer denne kritik. Men ikke nok hermed: Det kritiserer skarpt, at jeg angiveligt ignorerer udvalgets teori!

Dette er påstandene:

i) Udvalget fremfører en alvorlig anklage om, at jeg ikke forholder mig '**videnskabeligt seriøst**' til udvalgets teori: "Hver gang man formoder at støde på en virkelig ny erkendelse, bliver dette indtryk ophævet ('ophævdet') af manglende fundering mht. ejendomsbegrebet. Dette betyder naturligvis ikke, at AL **skal** følge eller være enig i de fremførte betragtninger over ejendom, men **han bør forholde sig videnskabeligt seriøst til sådanne betragtninger** .." (side 7, sidste fremhævelse er min). De 3 sider kritiseres ikke: De ignoreres.

ii) Udvalget fordømmer det som **'videnskabeligt uacceptabelt'** at jeg angiveligt afviser 'en moderne teori om ejendom' 'med en enkelt bemærkning' (side 9): "Det forhold, at AL kan afvise en moderne teori om ejendom og besiddelse, der er helt central for hans projekt, med en enkelt bemærkning, om at der er tale om et semantisk forhold og ikke et begrebsligt, er videnskabeligt uacceptabelt". For det første er der **ikke 'en enkelt bemærkning', men mere end 3 sider;** og for det andet vedrører nævnte 'bemærkning' (citeret i indstillingen på side 3) overhovedet ikke 'den moderne teori' og dens større eller mindre gyldighed.

iii) Side 3, midt, hævder udvalget at jeg 'tilsyneladende ikke véd noget' om dets ejendomsteori, specielt forskellen mellem ejendom og besiddelse, som 'er en del af den grundlæggende viden, som enhver jurist er i besiddelse af'. Igen forkert: På de 3 sider diskuterer jeg netop denne sondring.

De 3 sider er vedlagt i Bilag 3. Fakultetsrådet kan her overbevise sig om, at jeg fremlægger, diskuterer og kritiserer de centrale elementer i udvalgets teori: Ejendom, rente og penge. Jeg pointerer: "Sondringen mellem besiddelse og ejendom er fundamental for forfatterne" (p. 519), og senere (p. 521) diskuterer jeg netop denne sondring mellem 'besiddelse' og '(privat)eje' i forbindelse med en kritik af Steiger/Heinsohn's penge- og kreditteori. Jeg diskuterer 'ejendomspræmien' (afgørende i forfatternes teori) og dens relation til renten. Og jeg kritiserer forfatternes pengeteori. Få moderne teoretikere har fået en så fyldig behandling i afhandlingen som Steiger/Heinsohn.

Udvalget vil formentlig være fagligt uenig i denne kritik, og måske vil det mene at jeg fejlfortolker deres teori. Det er uvæsentligt i denne sammenhæng. Hovedsagen er at udvalget udtrykkeligt benægter, at denne diskussion og kritik **er der**.

Samtidig har udvalget ikke overset at jeg er bekendt med Steiger/Heinsohn bogen, og det refererer endog til de 3 sider (indstillingen side 3 midt). Udvalget bibringer derfor Fakultetsrådet det indtryk, at jeg ignorerer bogen, selvom jeg kender den, altså at jeg på de 3 sider en passant **nævner** bogen et par gange. Det er vanskeligt at tolke denne vildledning af Fakultetsrådet som udtryk for sjusk, altså en hændelig fejl. Hvordan kan udvalget kende til eksistensen af de 3 sider og samtidig benægte deres indhold?

Udvalget vildleder altså Fakultetsrådet. Samtidig beskyldes jeg selv, på et klart forkert grundlag, for ikke at forholde mig 'videnskabeligt seriøst' og for at optræde 'videnskabeligt uacceptabelt', - nogle af de alvorligste anklager, der kan rettes mod en forsker.

Konklusion

Her dukker der, lidt forsinket, en kritik af Bog 2 om markedsøkonomi op.

Jeg undlader at kommentere. Dels fordi jeg i disse kommentarer ønsker at fokusere på misforståelser og fejl i indstillingen, dels fordi jeg ikke forstår de første 14 linier i dette afsnit (gør Fakultetsrådet?). Dette sidste skyldes muligvis at udvalget ved 'kooordinationsopgaver' synes at forstå planøkonomisk koordinering ('intentionel aktørhandling' og 'afstemning af forståelse, handling ..'), mens afhandlingen og al anden økonomisk teori opfatter koordinationsproblemet som universalhistorisk, men med forskellige løsninger under marked og plan. Jeg kan iøvrigt oplyse udvalget om (jvf indstillingen, nederst side 9), at jeg ved diskussionen af 'plan' hverken 'indbegriber' eller 'forudsætter' markedet: faktisk udelukker jeg det (abstraherer fra det).

Som nævnt i begyndelsen af disse kommentarer er det forståeligt, at udvalgets grundlæggende misforståelse af afhandlingen leder til den konklusion, at trådene ikke bliver 'samlet tilfredsstillende' (side 10).

Indstillingen rundes meget passende af med endnu en banal fejl. Udvalget beklager, at den overordnede problemstilling 'bliver underbelyst efter femte bogs demokratiovervejelser'. Demokratiovervejelserne findes i Bog 4.

Sammenfattende kommentarer

Min kritik af indstillingen kan sammenfattes i 4 punkter:

1) **Fundamentale misforståelser:** Udvalget misforstår afhandlingens grundbegreb om privatejendom, og derfor misforstår det store dele af afhandlingen:

a) Udvalget tror at min interesse for ejendom er begrænset til brugsretten, skønt afhandlingens ejendomsbegreb vedrører **beslutningsretten;**

b) Udvalget tror at jeg er kritisk overfor dikotomien mellem **fælles og privat ejendom**, skønt hele afhandlingen er bygget op på denne dikotomi.

Disse fejltolkninger er lige så ødelæggende for en forståelse, som hvis man fx ved en vurdering af Jevons tror at han tager afstand fra marginalnytteteorien.

Bemærk at denne kritik af indstillingen handler om, hvilket begreb om privatejendom afhandlingen forfægter, ikke om dette begreb er fornuftigt eller ej.

Det skal videre nævnes, at udvalget hævder at jeg ikke skelner mellem besiddelse og ejendom; også dette er forkert.

2) **Idiosynkratisk kritik:** Udvalget baserer langt det meste af sin kritik på udvalgets egen ejendomsteori. Det giver to problemer:

a) Udvalgets teori er idiosynkratisk, dunkel og ofte helt urimelig. Den er *idiosynkratisk*, fordi den kun kan se afhandlingen gennem sin egen, meget specielle teori. Den er *dunkel*, jvf. specielt citatet fra indstillingen, anført ovenfor s. 6,

midt. Og den er *urimelig*, fordi den udsiger at al ejendom involverer et forhold mellem en långiver og en låntager; men fællesejendom kender ikke til kreditforhold, og indenfor privatejendom er kreditforholdet blot én af mange muligheder.

b) Uanset kvaliteten af udvalgets teori, burde udvalget i dele af indstillingen have hævet sig over denne og antaget afhandlingens lidt mere traditionelle præmisser og begreber, med henblik på at undersøge om afhandlingen indenfor denne ramme er konsistent og indløser sin udtalte intention, nemlig en afklaring af forholdet mellem 'hoved'-princippet og 'høved'-princippet. Udvalget har ikke på ét eneste punkt påvist inkonsistenser i min teori, analytiske fejl i teorikritikken eller faktuelle fejl (der må være nogen fejl, eftersom jeg ikke er fuldkommen og eftersom afhandlingen er på mere end 700 sider). En sådan immanent kritik kunne så suppleres med en ydre kritik, hvor udvalget ud fra *sin* teori udfordrer afhandlingens grundlag. Ingen af de spørgsmål, som afhandlingen selv udpeger som vigtige, diskuteres, især: i) forholdet mellem privatejendom og individualisme (Kap. 2 og 11), ii) overgangen fra almen markedsøkonomi til kapital (fra nyttemaximering til profitmaximering), iii) begrundelsen for at politisk lighed er demokratiets fundamentalbestemmelse.

3) **Sjusk:** Indstillingens afsnit om Bog 4 og 5, samt til dels afsnittet om det videnskabsteoretiske grundlag, indeholder så mange banale fejl, at det må være rimeligt at stille spørgsmålstegn ved, om udvalget har taget sit arbejde alvorligt.

4) **Tvivlsom videnskabelig etik:**

a) Udvalget hævder at jeg ikke forholder mig 'videnskabeligt seriøst' til udvalgets ejendomsteori (side 7), og udvalget fordømmer som 'videnskabeligt uacceptabelt' at jeg angiveligt afviser dets teori 'med en enkelt bemærkning' (side 9). Se pp. 14f i disse kommentarer.

b) Faktisk fremlægges, diskuteres og kritiseres udvalgets teori om ejendom, rente og penge over 3 sider (pp. 519ff; se Bilag 3); desuden diskuteres endogen pengeteori - som udvalget tilslutter sig - generelt flere steder.

c) Udvalgets forkerte og gentagne påstand fremkommer på trods af, at udvalget véd at jeg er bekendt med Steiger/Heinson bogen (side 3 i indstillingen) og udvalget henviser endog til de 3 nævnte sider. Ud fra indstillingen må Fakultetsrådet derfor få det indtryk, at jeg et par gange gange **nævner** Steiger/Heinson bogen, men ignorerer dens indhold. Ud fra indstillingen må Fakultetsrådet derfor konkludere, at udvalget har ret i, at jeg optræder 'videnskabeligt useriøst' og 'videnskabelig uacceptabelt'. For enhver forsker er dette naturligvis meget alvorlige beskyldninger.

d) Hvis udvalget havde overset at jeg kender Steiger/Heinson bogen, kunne sagen afskrives som sjusk, som en hændelig fejl. Men udvalget har altså ikke overset, at jeg kender denne bog.

På denne baggrund vil jeg anmode Fakultetsrådet om at afvise bedømmelsesudvalgets indstilling.

Fakultetsrådets medlemmer kender ikke afhandlingen og har derfor ikke mulighed for at vurdere, om den er værdig til antagelse eller ej. Derfor må Fakultetsrådet normalt følge bedømmelsesudvalgets indstilling. I den forbindelse vil jeg dog gøre opmærksom på, at kun punkt 2) ovenfor ('Idiosynkratisk kritik') vedrører faglig uenighed.

Fakultetsrådets medlemmer kender imidlertid indstillingen og kommentaren til denne og har derfor mulighed for at vurdere, om indstillingen lever op til nogle minimale krav. Det må bl.a. være derfor, at Fakultetsrådet kan beslutte 'ikke at følge bedømmelsesudvalgets indstilling' (Bekendtgørelse om doktorgrad, § 13, stk. 1).

Aalborg Universitet,
d. 21. oktober 2002,
Anders Lundkvist